

PAPER DETAILS

TITLE: ÖĞRETMENLERİN SINIF İÇİ DEMOKRATİK DAVRANISLARININ ÇEŞİTLİ
DEĞİSKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

AUTHORS: Ahmet KESİCİ,Ata PESEN,Behçet ORAL

PAGES: 34-45

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273112>

ÖĞRETMENLERİN SINIF İÇİ DEMOKRATİK DAVRANIŞLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ¹

EXAMINING TEACHERS' DEMOCRATIC BEHAVIORS IN THE
CLASSROOM ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Ahmet KESİCİ²

Ata PESEN³

Behçet ORAL⁴

Öz

Bu çalışma, öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarını çeşitli değişkenlere göre incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada genel tarama modeli benimsenmiştir. Araştırma 2012 yılında Siirt il merkezindeki bulunan 9 ortaokul ve 10 lisede görev yapan 251 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarını belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından beşli olarak derecelendirilmiş likert tipinde bir ölçek geliştirilmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucu varyansın %30'unu açıklayan 16 maddeden oluşan tek boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .837 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada, ortalamaları karşılaştırmak için Kruskal Wallis Testi ve Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizleri sonucunda öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları ile ilgili algılarına ait puanların ortalaması oldukça yüksek bir düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarına yönelik algılarının cinsiyet, kıdem, öğretmenlerin görev yaptıkları alan ve okul türüne (ortaokul, lise) göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokratik Öğretmen Davranışları, Demokratik Değerler, Sınıf Yönetimi.

Abstract

This study was carried out to examine teachers' democratic behaviours in the classroom according to various variables. A general survey model was adopted in the study. The study was conducted to 251 teachers from 9 secondary schools and 10 high schools in the city center of Siirt in 2012. In order to determine the democratic behaviour of teachers in the classroom, a 5 point likert-type scale was developed by the researchers. In the exploratory factor analysis, a one-dimensional structure consisting of 16 items that showed 30% of the variance was obtained. Cronbach's Alpha coefficient of the scale was evaluated as .837. Kruskal-Wallis test and Mann-Whitney U test were applied to compare the averages of the research. As a result of the data analysis, it was determined that scores of the democratic behaviour of the teachers in the classroom were fairly high. Also, it was determined that the democratic behaviours of teachers in the classroom statistically weren't significantly different in terms of gender, seniority, and the school type (secondary school, high school).

Keywords: Democratic Behaviours of Teachers, Democratic Values, Classroom Management

¹ Bu makale 22-24 Mayıs 2014 tarihlerinde Siirt'te düzenlenen Bilimin Işığında Eğitimsel Liderlik Üzerine Uluslararası Konferansında sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Siirt Mesleki Eğitim Merkezi, ahmetkesici@yahoo.com

³ Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi, atapesen@siirt.edu.tr

⁴ Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, oralbehcet@dicle.edu.tr

1. GİRİŞ

Eski Yunancada halk anlamına gelen demos ve iktidar anlamına gelen kratos kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuş (Kaldırım, 2005) bir terim olan demokrasinin, kesin sınırlarla belirlenmiş bir tanımından bahsetmek oldukça zordur. Çünkü demokrasi, tarihsel süreç içinde Antik Yunanlılardan günümüze kadar toplumların gelişme düzeylerine bağlı olarak farklı anlamlar yüklenilmiş bir kavramdır. En genel anlamıyla demokrasi Abraham Lincoln'un (1864) ifade ettiği gibi "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" şeklinde tanımlanmıştır. Demokratik yönetimler tüm insanların eşit olduğu fıkriyeden hareketle herkesin yönetimde hak sahibi olduğu hükümet şekli olarak tanımlanabilir (Şahin, 2010; Tunç, 2008; Pustu, 2005).

Demokrasi; tarihten günümüze kadar insanlığın kölelik, ırkçılık, sömürü ve bunlardan kaynaklanan kanlı savaşlar ve toplumsal buhranlardan sonra ulaştıkları en iyi yönetim şekli olarak kabul edilmektedir. Çünkü demokratik yönetim sistemlerinde insan haklarına saygı, insanların kendilerini rahatlıkla ifade edebilme, farklılıkları çatışma sebebi değil bir zenginlik olarak gören bir anlayış vardır (TTKB, 2011). Bu yüzden demokratik sistemlerde yaşayan bireyler kendilerini değerli ve saygın olarak hissederler. Demokratik sistemler, vatandaşlarına toplumsal sorunlara çözüm sorumluluğu ve yönetime katılma hakkı verirler. Fikir ayrılıkları çatışmayla değil uzlaşmayla çözülür (TTKB, 2011). Dolayısıyla demokrasi, toplumsal yaşam açısından bakıldığında "bir yaşam felsefesi ve bir yaşam biçimi" olarak görülebilir (Hotoman, 2010). Bireyler açısından bakıldığında ise demokrasi, insanı yalnızca insan olması nedeniyle değerli görmek; düşüncesine, iradesine, şahsiyetine saygı göstermektir (Yeşil ve Aydın, 2007). Demokrasinin insanı önemseyen ve merkeze alan anlayışı nedeniyle demokrasi bir değerler sistemi olduğu söylenebilir. Bu özelliği demokrasinin işlerliğini arttırmakta ve onu diğer yönetim anlayışlarından farklı kılmaktadır (Demirbolat, 1999). Yeşil (2002), Büyükkaragöz (1989), Uysal (1984), Rainer ve Guyton (1999) göre demokrasideki değerler listesini çıkarmak mümkün değildir. Ancak insan hakları, saygı, eşitlik, özgürlük, katılma, uzlaşma, serbest tartışma ortamı, açıklık, hoşgörü, çoğulculuk, hukuk devleti, sosyal devlet, şiddetten kaçınma, eleştirel düşünme ve ifade etme özgürlüğü gibi demokratik değerlerler üzerinde bir uzlaşmanın olduğu söylenebilir (Akt. Yeşil ve Aydın, 2007).

Bir toplumda demokratik sistemin işleyebilmesi o toplumda yaşayan bireylerin demokratik değerleri benimsemiş olmalarına bağlıdır. Demokratik değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirilmesinde eğitime büyük görevler düşer (Yanıklar ve Elyıldırım, 2004). Eğitim, yeni kuşaklara değer ve norm öğretilmesini sağlar. Ekonomi, siyaset ve aile gibi toplumun diğer kurumları eğitimi etkiler. Buna karşı eğitim de yetiştirdiği insan gücü ile toplumunun bu kurumlarını etkiler (Köten, 2011). Dolayısıyla demokratik değerleri benimseyen bireylerin yetiştirilmesi başta aile olmak üzere toplumun bütün kurumlarını etkileyecektir. Bu bağlamda demokratik düzenin yerleşmesi uzun yıllar alabilir.

Demokratik bir yönetim anlayışının benimsendiği ülkemizde, demokratik değerlerin benimsenmesini ve demokratik düzenin toplumda yerleşmesini sağlamak devletin en önemli görevlerinden biri olmuştur. Bu görevin yerine getirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından birçok çalışma yürütülmektedir. Öğrencilerin demokratik tutum ve davranışları benimseyen, saygı duyan ve bu değerleri savunan bireyler yetiştirmek amacıyla okullarda demokrasi ile ilgili dersler okutulmaktadır (Toper, 2007). Avrupa Birliği fonlarından temin edilen hibeler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitim programlarının geliştirilmesi, ilköğretim ile ortaöğretime uyarlanması ve öğretmenlerin konu ile ilgili farkındalıklarının artırılması amacıyla projeler yürütülmektedir (Gökçe, 2013). Ayrıca öğrencilere erken yaşta demokratik sistemin işleyişinin öğretilmesi için 2005'te okul meclisi projesi hayata geçirilmiştir (Genç ve Güner, 2012). Bakanlığın gerçekleştirdiği bu faaliyetler demokrasi ve demokratik sistemin işleyişinin anlaşılması açısından önemli çalışmalardır. Ancak demokratik yaşam kültürünü benimseyen ve savunan bireylerin yetiştirilmesinde sınıfta öğretmen ve öğrenciler arasında gerçekleşen demokratik etkileşim daha etkili olacaktır. (Özalper, 2006; Köse, 2009). Çünkü sosyalleşme sürecinde bulunan öğrencilere kültür aktarımı öğretmenlerin kontrolünde sınıf ortamında gerçekleşir (Elkatmış, 2014).

Dolayısıyla demokratik değerlerin öğretilmesinde yaparak yaşayarak ve bir modelden öğrenmenin daha etkili olduğu söylenebilir (Özalper, 2006; Köse, 2009; Elkatmış, 2014).

Sosyal bilişsel öğrenme kuramına göre bazı öğrenmeler taklit veya gözlemlerle kazanılabilir. Yani bir davranışın öğrenilebilmesi için o davranışın yapılması şart değildir. Birey bir modeli sadece gözleyerek de öğrenilebilir (Gültekin, 2012). Bir şeyler öğretmeye çalışan öğretmenin davranış ve tutumlarını gözlemleyen öğrenciler hem öğretmenin anlattığı bilgileri öğrenir hem de öğretmenin hal ve hareketlerinden yeni davranışlar öğrenirler (Küçükahmet, 2000). Örneğin, sınıfta öğrenciye verilen haksız bir ceza, öğrencinin gururu ile oynama veya sınıfta birilerini kayırma gibi davranışlar öğrencilerin adalet anlayışlarını ve davranışlarını etkiler (Arıdağ, 2011). Demokratik sınıf ortamı, demokratik değerlerin kazandırılmasının yanında öğrencilerin akademik başarısını da olumlu etkiler (Kayabaşı, 2011). Tutumlar bir tepki gösterme eğilimi olup kişinin davranışlarını büyük oranda etkilediğinden (Krech, Crutchfield, ve Ballachey, 1983; İnceoğlu, 2010) demokratik tutum ile korku ve kaygının olmadığı sınıf içi ortamlarda öğrenciler başarılı olmak için daha istekli hale gelirler (Karahan ve Saridoğan, 2011).

İlerlemeci eğitim felsefesinin benimsendiği ülkemizde eğitim programlarının oluşturulmasında Dewey'in görüşlerinden yararlanılmıştır. Dewey paylaşımlı insan davranışındaki kolektif ruha önem verir (Gutek, 2014). Kolektif ruh, bireylerin toplumsal sorunlara çözüm sorumluluğu ve yönetime katılma hakkını üzerlerine almalarını sağlar. Bu özellik demokratik sistemleri diğer sistemlerden üstün kılmaktadır. Ayrıca ifade özgürlüğünün demokratik toplumların en belirgin özelliği olduğu söylenebilir. Demokrasilerde her türlü görüş serbestçe ifade edilebilme imkânı bulur. Bu durum demokrasi ile zekânın birbirini gerektirdiği anlamına gelir. Dolayısıyla zekâ, düşünce ve hareket hürriyetine sadece demokrasilerde ulaşılabilir (Tozlu, 1997). Demokratik toplumlar muhalif görüşleri ve aykırı fikirleri farklı düşünce ve hipotezlerin gelişmesine katkı sağladığı şeklinde değerlendirirler. Bu nedenle Dewey devletlerin muhaliflere ve başına buyruklara da iyi davranmaları gerektiğini belirtmiştir (Noddings, 2016).

Dewey, mutlakiyetçi ve otoriteci yapıların engellemesi olmadan demokratik toplumun özgür, açık ve insana özgü hümanist düzenlemeleri tercih ettiğini belirtmiştir. Ona göre, öğretmenler ve öğrenciler toplumun bir minyatürü olan sınıf ve okul içinde düşünce ve değerleri test eden araştırmacılar (Gutek, 2014). Noddings (2016), Dewey'in bu görüşleri doğrultusunda sınıfların her bireyin sahip olduğu yeteneklerin geliştirilmesi, işbirliğine dayalı örgütlü bir yaşamın en iyi şekilde uygulandığı yerler olarak dizayn edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin sınıfta demokratik davranışlar sergilemeleri ve demokratik bir sınıf ortamı oluşturmaları demokratik değerlerin benimsetilmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle çocukluktan gençliğe geçiş aşaması olan ortaokulda ve lisede bu durum daha da büyük önem taşır. Çünkü bu dönemler öğrencilerin soyut düşünme becerisinin geliştiği dönemdir. Öğrenciler bu dönemde demokrasinin içinde bulundurduğu hak, adalet, eşitlik ve özgürlük kavramlarını zihinlerinde yapılandırılmaya başlarlar (Yöndem ve Taylı, 2011). Ayrıca öğrenciler yine bu dönemlerde kendilerine örnek olacak model arayışındadırlar (URL-1). Dolayısıyla ortaokul ve lise öğretmenlerine bu konuda önemli görevler düşer. Yapılan çeşitli çalışmalarda demokratik öğretmen davranışları arasında öğrencilerin duygu, düşünce ve isteklerine önem veren, nüktedan, öğrenciye güven duyan, işbirlikli, eleştirilere açık, iletişim kurma becerisi yüksek ve öğrencinin aktif katılımını sağlayan özellikler sayılabilir (Bilgin, 1996; Kale, 1998). Bu yönü ile aslında demokrasi kendisini daha çok yaşam pratiklerinde gösteren bir değerdir. Demokrasinin bir değer olarak bireyden topluma doğru bir evrilme geçirmesinde öğretmenler önemli bir yere sahiptir (Elkatmış, 2014). Dolayısı ile lise ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin sınıflarda hangi düzeyde demokratik davranışlar gösterdiği, öğretmenlerin demokratik davranışlarını hangi değişkenin ne kadar etkilediğinin bilinmesi; demokratik sınıf ortamının oluşturulmasında eksik yönlerin tespiti ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması açısından önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma Siirt İli Merkezinde bulunan ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerinin sınıf içi demokratik davranışlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğretmenlerin cinsiyetine göre, sınıf içi demokratik davranışlarına yönelik algıları arasında, istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
2. Öğretmenlerin kıdemlerine göre, sınıf içi demokratik davranışlarına yönelik algıları arasında, istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
3. Öğretmenlerin çalıştıkları okul düzeyine (ortaokul-lise) göre, sınıf içi demokratik davranışlarına yönelik algıları arasında, istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
4. Öğretmenlerin görev yaptıkları alanlara göre, sınıf içi demokratik davranışlarına yönelik algıları arasında, istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?

2. YÖNTEM

Öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarının çeşitli değişkenlere göre değişimini incelemeyi amaçlayan bu çalışma genel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde; araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Tarama modelinin bir türü olan genel tarama modelinde çok sayıda elemanı olan bir evrende, evren hakkında bir yargıya varmak için evrendeki tüm elemanlara ya da evrenden alınan bir örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemesidir (Karasar, 2014).

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evreni Siirt ili merkez ilçesindeki ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise evrenden raslantısal olarak seçilen 9 ortaokul, 5 genel lise ve 5 meslek lisesinde görev yapan 251 öğretmenden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmada araştırmacılar tarafından geliştirilen “*Öğretmenlerin Sınıf İçi Demokratik Davranışları Ölçeği*” kullanılmıştır. Tek boyutlu ve 16 maddeden oluşan ölçek; hiç katılmıyorum, katılmıyorum, kısmen katılıyorum, katılıyorum ve tamamen katılıyorum şeklinde 5’li olarak derecelendirilmiş likert tipinde bir ölçektir. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında ilk olarak MEB’in ilköğretim Yönetmeliği ile Liseler Yönetmeliği incelenerek bu yönetmeliklerle öğretmenlere verilen görev ve sorumluluklar belirlenmiştir. Öğretmenlerin bu görevleri yerine getirirken hangi düzeyde demokratik davranışlar sergilediklerini belirlemeyi amaçlayan 34 madden oluşan taslak bir ölçek hazırlanmıştır. Taslak ölçek ile ilgili eğitim bilimlerinden doktora derecesine sahip demokrasi konusunda çalışmalar yapmış 3 akademisyenden görüş alınmış, alınan geri dönütler doğrultusunda yapılan düzeltmeler sonucu madde sayısı 27’ye düşürülmüştür. Hazırlanan taslak ölçeğin dil açısından incelenmesi için 1 Türkçe öğretmeninden görüş alınmış ve uygulama öncesi son haline getirilmiştir.

Hazırlanan taslak ölçek öğretmenlere uygulandıktan sonra ölçeğin test-madde korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Test- madde korelasyon katsayısının .30’dan yüksek olması maddenin ayırt ediciliğinin iyi düzeyde olduğundan (Büyüköztürk, 2011) test- madde korelasyonu .30’dan küçük olan 6 madde faktör analizine alınmamışlardır. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizinde Bartlett Küresellik testi 1537,840 ($p < .05$) ve KMO değer .805 olarak bulunmuştur. KMO değerinin .80’den yüksek çıkması örneklem büyüklüğünün faktör analizi için mükemmel düzeyde olduğu anlamına gelmektedir (Durmuş, Yurtkoru, ve Çinko, 2011). Buna göre özdeğeri 1’den büyük 8 boyuttan oluşan ve varyansın yaklaşık %57’sini açıklayan bir yapının var olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bileşenlerden birinci bileşenin özdeğeri ikinci bileşenin özdeğerinin 3 katından fazla olduğu görülmüştür. Bu durum ölçeğin tek boyutlu bir yapısının olduğu şeklinde değerlendirilir (Büyüköztürk, 2011). Dolayısıyla SPSS programında faktör sayısı 1 olarak işaretlenip faktör analiz yeniden yapılmıştır.

Yapılan faktör analizinde Bartlett Küresellik testi 1201,570 ($p < .05$) ve KMO değer .840 olarak bulunmuştur. Faktör analizi sonucuna varyansın %26’sını açıklayan tek boyuttan oluşan bir yapı elde edilmiştir. Faktör yük değerlerinin .45’in üstünde olması maddelerin ayırt ediciliğinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir (Büyüköztürk, 2011; Bayram, 2012). Faktör analizi sonucu

elde edilen veriler incelendiğinde faktör yük değeri .45'in altında kalan 3 madde olduğu tespit edilmiştir. Bu maddeler atılarak tekrar faktör analiz yapılmıştır.

Tekrarlanan faktör analizinde KMO .845 ve Bartlett testi değeri 1022,697 ($p < .005$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin açıklayıcılığının ise %28 olduğu belirlenmiştir. Ancak elde sonuçlardan 2 maddenin faktör yük değerlerinin .45 altında olduğu görülmüştür. Bu iki madde atılarak faktör analizi son kez yeniden yapılmıştır. Buna göre varyansın %30'nu açıklayan 16 maddeden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve üzeri olması yeterli görülür (Büyüköztürk, 2011). Yapılan faktör analizinde elde edilen bulgular Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Sınıf içi Demokratik Davranışlar Ölçeği İçin Yapılan Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde	Faktör ağırlığı
Öğrencileri sınıfta küçük düşürecek söz ve davranışlardan kaçınırım.	.682
Sınavlarda objektif davranırım.	.671
Öğrencilerin düşüncelerine değer veririm.	.644
Öğrencilere sınavları ile ilgili dönüt veririm.	.613
Dersin işleniş ile ilgili öğrencilerden dönüt alırım.	.571
Sınav sonuçlarına yapılan itirazları dikkate alırım.	.550
Öğrencilerin isteklerini yerine getiremediğim durumlarda nedenini açıklarım.	.539
Öğrencilerin söz hakkı isteyip konuşmaları konusunda onları cesaretlendiririm.	.517
Sosyal kültürlere öğrenci seçerken öğrencilerin isteğini dikkate alırım.	.504
Dersin işleniş ile ilgili konularda öğrencilerden gelen talepleri değerlendiririm.	.503
Öğrenciler derste anlamadıkları konuları bana çok rahat bir şekilde sorarlar.	.501
Derslerde her öğrenciye söz hakkı veririm.	.498
Öğrenciler ders dışındaki problemlerini benimle rahatlıkla paylaşırlar.	.498
Öğrenci ile ilgili vereceğim kararlarda empatik davranırım.	.485
Derse geç girdiğimde öğrencilere gerekçesini açıklarım.	.477
Sınıf başkan ve yardımcısını seçimle belirlerim.	.475
KMO	.861
Bartlett Küresellik Testi	886.554
sd	120
p değeri	.000
Ölçeğin güvenirliği	.837
Ölçeğin açıklayıcılığı	30.226

Ölçekte yer alan her bir maddenin güvenirliğinin bir ölçütü olarak alt-üst grup ortalamalarına dayalı madde analizi yapılmıştır. Bu amaçla her gözlem için toplam ölçek puanı hesaplanmış ve en yüksek %27 ile en düşük %27 gözlem sırasıyla üst grup ve alt grup olarak isimlendirilmiştir. Her bir grupta toplam gözlem sayısının %27'si olan 68 gözlem yer almıştır. Ayrıca ölçekte yer alan her bir madde için madde – toplan puan korelasyon puanları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçekteki Maddelerin Güvenirliğinin Belirlenmesi İçin Yapılan Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Madde - Toplam Korelasyonları	Alt - Üst Gruplar Farkı t Değeri
2	.430	-8.063*
6	.522	-6.664*
7	.387	-7.963*
8	.462	-7.234*
10	.414	-7.945*
13	.378	-4.056*
19	.412	-7.491*
20	.493	-9.488*
21	.429	-8.662*
22	.410	-11.126*
23	.550	-9.737*
24	.449	-7.624*
27	.403	-8.949*
28	.418	-9.981*
9	.575	-5.589*
15	.577	-7.789*

*p<0.01

Tablo 2’de görüldüğü üzere ölçekteki tüm maddeler için üst grup puan ortalaması alt grup puan ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir (Tüm maddeler için $p<0.01$). Ölçekte yer alan maddelerin madde-toplam korelasyon değerleri .557 ile .378 arasında değerler almışlardır. Dolayısıyla her bir maddenin tutarlı bir sınıflandırma yaptığı söylenebilir. Madde – Toplam puan korelasyon değerinin .30’dan yüksek olması maddelerin ayırt ediciliğinin iyi olduğu anlamına gelir (Büyüköztürk, 2011: 171). Buna göre ölçekte yer alan her bir madde ölçek ile tutarlı olduğu, maddelerin tümü ölçeğin amacına hizmet ettiği yani benzer davranışları ölçtüğü söylenebilir. Elde edilen bu bulgular öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları ölçeğinin yapı geçerliliğinin bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları ölçeğinden elde edilen puanların ortalaması hesaplanmıştır. Puan ortalamasının hangi düzeyde kaldığını belirlemek amacıyla Tablo3’den yararlanılmıştır.

Tablo 3. Öğretmenlerin Sınıf içi Demokratik Davranışlar Ölçeğinden Alınan Puanların Hangi Düzeyde Kaldıklarını Belirlemek Amacıyla Kullanılan Puan Aralıkları

Puan Aralığı	Düzye
1.0 – 1.8	1
1.8 – 2.6	2
2.6 – 3.4	3
3.4 – 4.2	4
4.2 – 5.0	5

Araştırma hangi istatistiksel yöntemlerin kullanılacağına karar vermek amacıyla cinsiyet, görev yapılan alan, kıdem ve okul türü değişkenlerinde sınıf içi demokratik davranış puanları dizilerinin basıklık ve çarpıklık katsayılarına bakılmıştır. Bu katsayıların -1 ve +1 aralığının dışında değer aldıkları belirlenmiştir. Puan dizilerinin basıklık ve çarpıklık katsayılarının -1 ve +1 aralığının dışında olması normal dağılım şartının sağlanmadığı anlamına gelmektedir (Can, 2014).

Bu nedenle araştırmada puan ortalamalarının karşılaştırılmasında parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmada öğretmenlerin sınıf içi davranışları ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları ve hangi düzeyde kaldıkları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Sınıf İçi Davranış Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.

n	251
Minimum	2.81
Maximum	5
Ortalama	4.4696
Standart sapma	0.37882
Çarpıklık	-1.349
Basıklık	3.196
Düzy	5

Tablo 4'te görüldüğü üzere öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları puan ortalaması yaklaşık 4,47 olarak bulunmuştur. Bu puan 5 düzeyine karşılık gelmektedir. Puanların standart sapması yaklaşık .38 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan en düşük puan 2.81, en yüksek puan ise 5.00 olarak elde edilmiştir. Puanların basıklık ve çarpıklık katsayıları ise -1 ve +1 aralığında bulunmamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular dört alt başlık şeklinde sunulmuştur.

3.1. Öğretmenlerin Sınıf İçi Demokratik Davranışlarına Yönelik Algılarının Cinsiyeti Göre Değişimi.

Araştırmada öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarının cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Cinsiyetine Göre Sınıf İçi Demokratik Davranış Puan Ortalamalarını Karşılaştırmak Amacıyla Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Kadın	93	123.31	11467.5	7096.5	0.774
Erkek	156	126.01	19657.5		

Tablo 5'te görüldüğü üzere yapılan Mann-Whitney U testine göre kadın öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranış puanlarının sıra değerleri ortalaması 11467.50, erkek öğretmenlerin ise 19657.50 olarak bulunmuştur. Cinsiyete göre öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı anlaşılmıştır ($U=7096.500$; $p>.05$).

3.2. Öğretmenlerin Sınıf İçi Demokratik Davranışlarına Yönelik Algılarının Kıdeme Göre Değişimi.

Öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarının kıdemlerine göre değişip değişmediğinin belirlemek amacıyla Mann-Whitney U yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Sınıf İçi Demokratik Davranış Puan Ortalamalarını Karşılaştırılmak Amacıyla Yapılan Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Kıdem	N	Sıra Ortalaması	d	χ^2	p
1-5	144	122.08	2	.391	.822
6-12	70	127.91			
13-üzeri	34	127.72			

Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere yapılan Kruskal-Wallis H Testine göre öğretmenlerin sınıf içinde gösterdikleri demokratik davranışların çalıştıkları hizmet yılına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($\chi^2 = .391$; $p > 0.05$).

3.3. Öğretmenlerin Sınıf İçi Demokratik Davranışlarına Yönelik Algılarının Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Düzeyine (Ortaokul-Lise) Göre Değişimi.

Araştırmada ortaokulda görev yapan öğretmenler ile lisede görev yapan öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann-Whitney U yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Türene Göre Sınıf İçi Demokratik Davranış Puan Ortalamalarını Karşılaştırılmak Amacıyla Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Okul Türü	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Ortaokul	98	115.26	11295.0	6444.00	.06
Lise	153	132.88	20331.0		

Tablo 7'de görüldüğü üzere liselerde ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranış puanları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı yapılan Mann-Whitney U testi ile anlaşılmıştır ($U=6444.000$; $p > 0.005$).

3.4. Öğretmenlerin Sınıf İçi Demokratik Davranışlarına Yönelik Algılarının Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Alana Göre Değişimi.

Araştırmaya katılan öğretmenler alanları itibari ile 4 kategoriye ayrılmıştır. Fen bilimleri ve matematik alanlarında görev yapan öğretmenler fen bilimleri alanı; sosyal bilimler, din kültürü, dil ve edebiyat alanlarında görev yapan öğretmenler sosyal bilimler alanı; meslek liselerinde görevli meslek dersleri ve bilgisayar alanlarında görev yapan öğretmenler meslek alanı; resim, müzik ile beden eğitimi alanlarında görev yapan öğretmenler güzel sanatlar ve spor alanı şeklinde sınıflandırılmıştır. Elde edilen guruplarda bulunan öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranış puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis H Testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Alan Göre Sınıf İçi Demokratik Davranış Puan Ortalamalarını Karşılaştırmak Amacıyla Yapılan Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Alan	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	
Fen Bilimleri	72	126.56	3	.875	.831
Sosyal Bilimler	107	119.27			
Meslek Alanları	42	129.45			
Güzel Sanatlar ve Spor	26	127.58			

Tablo 8’de görüldüğü gibi alan bazında yapılan sınıflamada fen bilimleri, sosyal bilimler, meslek, güzel sanatlar ve spor alanlarında görev yapan öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı yapılan Kruskal-Wallis H testi ile anlaşılmıştır ($\chi^2 = .875$; $p > .05$).

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin sınıf içindeki davranışlarının demokratikliği çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmada öğretmenlerinin sınıf içi demokratik davranışlarına ilişkin algılarına ait puanların ortalaması 5 (yüksek) düzeyinde bulunmuştur. Öğretmenlerin demokratik davranışlarının yüksek düzeyde olması oldukça olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu sonuç literatürde yapılan bazı çalışmaların bulgularını destekler niteliktedir. Yalçın (2007) çalışmasında genel lise öğretmenlerin sınıf yönetiminde gösterdikleri davranışların demokratikliğine yönelik görüşlerinin oldukça olumlu düzeyde olduğunu belirlemiştir. Kiroğlu (2013) sosyal bilgiler öğretmenleri ile yaptığı çalışmada öğretmenlerin demokrasinin özünü oluşturan katılım, özgürlük eşitlik ve adaleti sınıf içinde hayata geçirdiklerini ifade ettiklerini belirlemiştir. Demirbolat (1999) ilkökul öğretmenlerinin demokratik iletişim ortamı yaratmada kendilerinin çok iyi düzeyde olduklarını algıladıklarını belirtmiştir. Ayrıca Yurtseven (2003) ile Büyükkaragöz ve Kesici (1996) araştırmalarında öğretmenlerin katılımcı, hoşgörüyü dayalı ve eşitliğe önem veren bir demokrasi anlayışına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Özdaş, Ekinci ve Bindak (2014) ise çalışmalarında çalışmalarda öğretmenlerin demokratik tutumlarının genel olarak yüksek düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Bütün bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde öğretmenlerin demokrasiyi benimsemiş oldukları ve sınıfta eğitim faaliyetlerini demokratik bir şekilde icra ettikleri anlaşılmaktadır. Sınıfı otoriter bir anlayışla yöneten, bilgiyi tekeline almış ve cezayı bir yöntem olarak benimsemiş eski öğretmen tipinden demokratik bir anlayışla sınıfı yöneten yeni öğretmen tipine doğru bir dönüşümün gerçekleştiği söylenebilir. Bu durum demokrasinin toplumda yerleşmesi açısından oldukça önemlidir. Bu dönüşüm hak, hukuk gibi konularda toplumun bilinçlenmesi ve buna bağlı olarak haksızlık karşısında hak arama yoluna gidilmesi ve bunun öğretmenlere yansımalarının da etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanında bilgi teknolojisindeki yeniliklerin bilgiye ulaşmada sunduğu alternatifler bilgiyi öğretmenlerin tekelden alması ve eğitimin üst yönetiminde anti demokratik davranışların hoş karşılanmamasının da etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmada öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarının cinsiyete ve kıdemlerine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular Yalçın’ın (2007) çalışmasını destekler niteliktedir. Literatürde öğretmenlerin demokratik tutumlarının cinsiyet ve kıdeme göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaştığı sonucuna ulaşan çalışmalar da vardır. Özdaş, Ekinci ve Bindak (2014), Taçman (2009), Karatekin, Merey ve Kuş (2013) çalışmalarında kadın öğretmenlerin demokratik tutumlarının erkek öğretmenlerden daha olumlu olduğunu belirlemişlerdir. Taçman (2009) yaptığı araştırmada göreve yeni başlayan öğretmenler ile 30 yıldan fazla hizmeti olan öğretmenlerin diğer öğretmenlerden daha olumlu demokratik tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Tutumlar davranışları etkiler ancak davranışların tek belirleyicileri değildir (İnceoğlu, 2010). Öğretmenler, cinsiyet ve kıdem değişkenine göre farklı demokratik tutumlara sahip olsalar bile demokratik davranışların öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği davranışlar olduğuna inandıkları için sınıfta demokratik davranışlar göstermektedirler.

Bu durum kıdem ve cinsiyet değişkenlerinde demokratik davranışların istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesine neden olduğu düşünülmektedir. Araştırmada lise ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Farklı fiziksel ve zihinsel gelişime sahip öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerin demokratik davranışlarının yüksek düzeyde olması ve birbirlerinden istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmaması oldukça olumlu olarak değerlendirilebilir. Bu durum öğretmenlerin demokratik davranışları mesleğin gerektirdiği davranışlar olarak benimsedikleri görüşünü destekler niteliktedir.

Öğretmenlerin görev yaptıkları alanlara göre demokratik davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu Yalçın'da (2007) yaptığı çalışmayı desteklemektedir. Her alanın kendine özgü kavramları, çalışma biçimi ve olaylara kendine özgü bir bakışı vardır. Örneğin güzel sanatlarda estetik ön plandadır. Sosyal bilimlerde insan üzerine odaklanılır. Fen bilimlerinde ise katı bir neden sonuç ilişkisi üzerinde yoğunlaşılır. Dolayısıyla belli bir alanda çalışan bireylerin kendi alanlarından etkilenmesi ve yaşadıkları olayları yorumlama biçimleri üzerinde etkili olacağı düşünülebilir. Ancak öğretmenlerin çalıştıkları alanlara göre sınıf içi davranışlarının demokratikliğinin değişmemesi öğretmenlerin davranışlarına alanlarından ziyade eğitimcilik yönlerinin daha belirleyici olmasından kaynaklanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bir öğrencinin ortaokul ve lise yıllarında derslerine farklı alanlardan, farklı kıdeme sahip birçok öğretmen girmektedir. Genel olarak cinsiyet, kıdem, görev yapılan okul türü ve alan değişkenlerinde öğretmenlerin algılarına göre sınıf içi demokratik davranışlarının istatistiksel olarak farklılaşmaması öğrencilerin demokratik değerleri kavramaları, benimsemeleri konusunda olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerin birbiri ile tutarlı davranışlar sergilemesi onların bu konuda ikilem yaşamamalarına neden olacaktır.

Araştırmada öğretmenler, sınıf içinde demokratik davranışlar sergilediklerini belirtmiş olsalar da demokratik düzenin tesisi ve yeni kuşaklara demokrasinin içinde barındırdığı değerleri kazandırmanın önemi göz önüne alındığında öğretmenlerin bu konuda sürekli bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ile eğitim sendikaları gibi sivil toplum örgütleri işbirliği yaparak demokratik değerler konusunda eğitimcilerin duyarlılıklarını artırıcı eğitimler, konferanslar düzenlemeli ve projeler geliştirmelidir. Ayrıca yeni yetişen öğretmenlerin demokratik sistem, demokratik tutum ve davranışların önemi konusunda farkındalık düzeyleri artırılmalıdır. Bu amaçla öğretmen yetiştiren programlarda konu ile ilgili dersler okutulmalı, öğretmenlik uygulamalarında demokratik davranışlar ile ilgili öğretmen adaylarına gözlemler yaptırılmalıdır. Bu çerçevede demokrasinin sınırsız özgürlük olmadığı aynı zamanda kişisel sorumluluk ve başkalarının haklarına saygıyı da içinde bulunduran bir değerler sistemi olduğu üzerinde durulmalıdır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı ile il ve ilçelerdeki üst yöneticiler ve okul yöneticileri sınıftaki anti demokratik davranışlar konusunda duyarlı olmalıdır.

Çalışmamızda öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışları kendi görüşlerine göre değerlendirilmiştir. Ancak sınıfta öğretmen davranışlarının öğrenciler tarafından nasıl algılandığı ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Demokratik davranışlar konusunda veli ve okul yöneticilerinin görüşleri alınarak mevcut durumun daha sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Arıdağ, N. Ç. (2011). Ahlak gelişimi. A. Kaya (Ed), *Eğitim psikolojisi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Bayram, N. (2012). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. Bursa: Ezgi Yayınevi.
- Bilgin, H. (1996). *Okulöncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin öğretmenlik tutumlarının incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (15. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Büyükkaragöz, S. & Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2(3).
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirbolat, A. O. (1999). Demokrasi ve demokratik eğitim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 5(2).
- Durmuş, B., Yurtkoru, S. E. & Çinko, M. (2012). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Elkatmış, M. (2014). Okul kültüründe demokrasinin yeri. R. Turan, & K. Ulusoy, (Editörler), *Farklı yönleri ile değerler eğitimi* (ss. 41-76). Ankara: Pegem Akademi
- Genç, S. Z. & Güner, F. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi'ne yönelik görüşleri (Çanakkale ili örneği). *Kastamonu Education Journal*.
- Gökçe, A. T. (2013). Yeni ekonomik düzen, M. Türkkahraman & İ. Keskin (Editörler), *Eğitim reformları ve eğitimin geleceği. eğitim sosyolojisi* (s. 249-271) Lisans Yayıncılık: İstanbul.
- Gutek, G. (2014). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. (Nesrin Kale, Çev.) Ankara: Ütopya.
- Gültekin, M. (2012). Sosyal bilişsel öğrenme kuramları. B. Oral (Ed), *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları*. Ankara: Pegem Akademi,
- Hotoman, D. (2010). Demokratik eğitim: Demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 3 (1).
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum, algı ve iletişim* (5. Baskı). İstanbul: Beykent Üniversitesi.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3).
- Kale, N. (1998). *Demokratik yaşama ustalığını kazandırmanın yolu demokratik bir eğitimden geçer*. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı Cilt II, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.
- Karahan, T. F. & Sardoğan, M. E. (2011). Kişilik gelişimi. A. Kaya (Ed), *Eğitim psikolojisi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karatekin, K., Merey, Z. & Kuş, Z. (2013). Öğretmen adayları ve öğretmenlerin demokratik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2)
- Kayabaşı, Y. (2011). Öğretmen adaylarının davranışlarının demokratik sınıf ortamı açısından değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 31 (2).
- Kiroglu, K. (2013). Is my social studies teacher democratic? *Egitim Arastirmalari – Eurasian Journal of Educational Research*, 50.
- Köse, E. (2009). Okul öncesi öğretmenlerinin demokrasi anlayışlarının değerlendirilmesi (Erzurum ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (3).
- Köten, E. (2013). Eğitim sosyolojisinin önemi. M. Türkkahraman & İ. Keskin (Editörler), *Eğitim reformları ve eğitimin geleceği. eğitim sosyolojisi*, Lisans Yayıncılık: İstanbul.
- Krech, D., Crutchfield, R.S. & Ballachey, E. L. (1983). *Cemiyet içinde fert* 1. Cilt. (M. Turhan, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Küçükahmet, L. (2000). *Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Noddings, N. (2016). *Eğitim felsefesi* (R. Çelik, Çev.). Nobel Yayınları, Ankara.
- Özdaş, F., Ekinci, A., & Bindak, R. (2014). Öğretmenlerin demokrasiye ilişkin tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3).

- Özalper, H. (2006). *Demokrasi ve matematik ilişkisinin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, Van.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi, *Sayıştay Dergisi*, 57.
- Samancı, O. & Yıldırım, G. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarına göre öğretim elemanlarının demokratik ve demokratik olmayan tutum ve davranışları *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1).
- Şahin, E. (2010). Platon ve Fârâbî’de aristokrasi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(1).
- Taçman, M. (2009). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları, www.worldeducationcenter.org/index.php/cjes/article/.../6/9. Erişim Tarihi: 30.12.2015
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). İlköğretim vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi (8. sınıf) öğretim programı, Ankara.
- Toper, T. (2007). *İlköğretim 2. kademedeki demokrasi eğitiminin: ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları sergileme düzeyi (Kars ili örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Tozlu, N. (1997). *Eğitim felsefesi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1-2).
- URL-1
http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Gen%C3%A7lik%20D%C3%B6nemi.pdf. Erişim Tarihi: 17.03.2016.
- Yalçın, G. (2007). *Ortaöğretim öğretmenlerin sınıf yönetiminde gösterdikleri davranışların demokratikliğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Yanıklar, C. & Elyıldırım, Ü, Y. (2004). Demokrasi eğitimi ve uygulamalar. *Çoluk Çocuk Aylık Anne ve Baba Eğitimci Dergisi*, 20-21 Mayıs.
- Yeşil, R. & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl: 11(2).
- Yöndem, Z. D. & Taylı, A. (2011). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. A. Kaya (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (s. 73-118), (6. Baskı), Pegem Akademi, Ankara
- Yurtseven, R. (2003). *Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin demokratik tutumları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.